

ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ СТАНОВЛЕННЯ МОРАЛЬНОЇ ПОВЕДІНКИ У ДОШКІЛЬНИКІВ

С.І. Заблоцька

Моральні норми і почуття, які характеризують морально розвинуту особистість не передаються дитині в готовому вигляді, а виникають і розвиваються протягом дитинства під впливом соціально-психологічних умов її життя. Так, важливі основи майбутніх моральних цінностей і ідеалів особистості, закладаються ще в немовлячому віці у спілкуванні її з близьким дорослим, насамперед, з матір'ю. Про елементарні форми моральної поведінки в немовлячому віці свідчить розуміння дитиною різного роду заборон і їх виконання.

У ранньому дитинстві різко зростає самостійність дитини, а разом з тим ускладнюються вимоги до дотримання нею норм поведінки. Головною моральною інстанцією для дитини залишається дорослий.

Основною умовою становлення моральної поведінки є спостереження за поведінкою дорослого. Спостережувані у житті дорослих способи поведінки дитина реалізує у системі особистісних стосунків. У результаті знайомства з життям дорослих, з їх стосунками та діяльністю у дошкільників проявляється бажання засвоїти позитивні моральні норми поведінки. Засвоєння і дотримання дитиною правил поведінки становить фундамент для засвоєння значно складніших моральних норм.

Другою важливою умовою є вимога до дитини у дотриманні моральних норм. Дуже важливо, щоб кожен моральний вчинок підкріплювався дорослим у формі подяки, схвальної оцінки, позитивним вираженням емоцій дорослих, що за механізмом психічного зараження зумовлює виникнення таких же емоцій у дитини, особливо радості.

Найбільш сприятливим для становлення моральної поведінки дитини є дошкільний вік. Засвоєння дошкільниками моральної поведінки відбувається, насамперед, в умовах сюжетно-рольової гри, основним змістом якої виступає реалізація уявлень дитини про правила, норми стосунків дорослих,

виконання ними різних соціальних ролей. Ігрова роль відображає не тільки соціально прийнятий спосіб поведінки людини в певній позиції, але і моральний вимір (доброту, чесність, справедливість чи, навпаки, зло, нечесність, несправедливість тощо). Дошкільник ще не може відрізнити зовнішню поведінку від внутрішніх її мотивів, але в нього є прагнення зрозуміти приховані причини моральних явищ на основі формування в нього перших моральних уявлень, розуміння етичних норм, їх раціональності та доцільності.

Засвоєння моральної поведінки відбувається у прослуховуванні казок. Осмислення вчинків героїв з казок призводить до формування узагальнених уявлень про добро і зло, про критерії їх розмежування. Свої обґрунтування дитина будує не на основі зовнішніх ознак образу, а на підставі вчинків: добрий, тому що допомагає, будує, рятує, оберігає; злий, бо робить шкоду, нищить, ні на кого не зважає. Дошкільник оцінює дії за їх наслідками, а не за намірами. Він не тільки сприймає норми поведінки, але і пояснює їх доцільність.

Моральні норми спочатку представлені у свідомості дитини як когнітивні утворення і не виконують ролі мотиву поведінки. Знані моральні норми, що суперечать бажанням дитини, породжують ситуацію внутрішнього конфлікту. Це свідчить про засвоєння норм дітьми на рівні знання, що не супроводжуються переживаннями.

У старшому дошкільному віці діти засвоюють моральні норми і їх розуміють. Дотримання норм починається з пояснення сутті моральної норми, демонстрування моральної поведінки на зразках дорослих, інших дітей, а також постановки вимоги та контролю.

Дотримання дитиною моральних норм може бути і зовнішньо змушеним, коли дорослий ставить перед необхідністю виконати те, що від неї вимагається. Проте слід пам'ятати, що вимога – не наказ. Дітям обов'язково треба пояснити, чого від неї вимагають і чому саме. Виховний вплив слід спрямовувати не лише на виникнення емоційних переживань, а й на

формування конкретних почуттів. Кінцева мета – перехід емоційних відчуттів у реальний вчинок.

На становлення моральної поведінки дитини впливає спілкування з іншими дітьми, у процесі якого здійснюється взаємний обмін уявленнями, ідеями, правилами поведінки, настроями, ставленнями.

Виникнення моральних переживань зумовлюється появою позитивної емоційної спрямованості дитини на іншу людину. Взаємодія в системі «дитина – дитина» у дошкільному віці є визначальною і спричиняє вирішальний вплив на формування ставлення до людей: товариськість, чуйність, доброзичливість, терпимість, чемність тощо. Формування позитивної емоційної спрямованості на ровесників, молодших дітей, не знайомих, бідних чи хворих є показником рівня морального розвитку дитини, її емоційного ставлення до інших.

Отже, становлення моральної поведінки у дошкільників, зокрема, інтеріоризація зовнішніх вимог у внутрішні власні оцінки відбувається в умовах спільної діяльності і спілкування з дорослими і ровесниками. А важливими чинниками становлення моральної поведінки в дошкільника є оцінна поведінка дорослого, бесіди дорослих з дітьми на етичну тематику, відповідна організація сюжетно-рольової гри, завдяки якій дитина засвоює складні моральні норми, а також конструктивна співпраця сім'ї та дошкільної установи у моральному вихованні.